Notitie over Haarlemmerdijk 146
Datum: 19 mei 2025
Auteur: Michel van Dam
Bezoekdatum: 7 mei 2025

Opmerking
Het pand werd door MenA bezocht in het kader van vooroverleg.

Status
Gemeentelijk monument (in procedure)
Objectnummer: nvt
Redengevende omschrijving: *nvt.*

Gebouwtype, bouwgeschiedenis in hoofdlijnen en waardering
Gebouwtype en bouwgeschiedenis in hoofdlijnen
Winkelwoning op een rechthoekig grondvlak dat haaks op de staat is georiënteerd. Het voorste deel van de begane grond is onderkelderd, de achterste helft bestaat uit een onder- en onderkamer. Verder heeft het pand twee verdiepingen en een zolder onder een kap met plat. Rechtsachter bevindt zich een drielaags toiletuitbouw onder een plat dak.

Het gebouw kwam in 1891 tot stand na een ingrijpende verbouwing van een ouder, waarschijnlijk zeventiende-eeuws huis. Uit 1891 dateert het exterieur, met uitzondering van de pui in de voorgevel, de ramen in de achtergevel en het dakterras. Van het interieur uit 1891 resteert het trappenhuis en de kamer-en-suite op de eerste verdieping inclusief de rijke afwerking bestaande uit lambriseringen, suitekozijn, schoorsteenmantels en plafonds (polychrome afwerking van het plafond in de voorkamer is authentiek). In 1916 werd het pand naar ontwerp van Ph. A. Warners verbouwd: er kwam een nieuwe winkelpui in een sobere Jugendstil stijl en de begane grond kreeg een geheel nieuwe indeling. Het splitlevel werd hierbij naar achteren toe verplaatst door het inkorten van de opkamervloer.
Het exterieur van de voorgevel werd tussen 1956 en 1971 enigszins gewijzigd toen de met snijwerk uitgevoerde vleugels van de dakkapel werden verwijderd. Pas in 1992 werd het pand opnieuw verbouwd. Toen werden de vensters in de achtergevel vernieuwd en een deel van de zolder en het dak opgeofferd ten behoeve van een dakterras. Vermoedelijk werd het pand na 1992 opnieuw verbouwd waarbij in de achterkamer op de eerste verdieping een keuken werd geplaatst. In dezelfde periode werden de indeling en afwerking van de tweede verdieping vernieuwd. Mogelijk dat in diezelfde periode de balkons tegen de achtergevel werden verwijderd. De voorkamer op de eerste verdieping en het trappenhuis werden (vermoedelijk) na 1992 voorzien van een nieuwe houting.

Waardering
De voorgevel (inclusief de pui), de indeling en interieurafwerking uit 1891 (met inbegrip van de kleurafwerking op het plafond in de voorkamer) hebben een hoge monumentwaarde, het dak en de achtergevel hebben een positieve monumentwaarde. De hoofddraagconstructie heeft een indifferente monumentwaarde, de interne hoofdstructuur en de hoofdtrap hebben een positieve waarde. Alle aanpassingen na 1916 hebben een indifferente monumentwaarde met uitzondering van de houting in de voorkamer op de eerste verdieping en in het trappenhuis, die heeft een hoge beeldwaarde.

Architectonische verschijningsvorm (uit concept aanwijzingsbeschriving)
Exterieur
De twee vensterassen brede *voorgevel* telt boven de pui uit 1916, met gebogen winkelruit ter plaatse van het diepe portiek aan de rechterzijde, twee lagen die met rode verblendsteen zijn opgetrokken. Kunststenen waterlijsten, en dito blokken ter hoogte van de onder-, tussen en bovendorpels van de vensters zorgen voor een sterk horizontaal karakter. De horizontaliteit wordt subtiel benadrukt door de gedrukte diamantkopvormen waarmee de hoekblokken ter hoogte van de tussendorpels zijn uitgevoerd. Een hoofdgestel met een fors gedimensioneerde gootlijst, die visueel gedragen wordt door consoles, uitgevoerd als mascarons, sluit de voorgevel af. De centraal in de gevellijn geplaatste dakkapel is voorzien van een fors fronton waar de hijsbalk doorheen steek, het fronton wordt visueel gedragen door pilasters met verdiepte vlakken, oorspronkelijk geflankeerd door voluutvormige wangen met snijwerk. De sobere Jugendstil winkelpui is voorzien van een gebogen winkelruit ter plaatse van het portiek. De oorspronkelijke, natuurstenen penanten zijn nadien zwart geschilderd. Het portiek is voorzien van een eenvoudige granitovloer, bestaande uit een wit vlak dat door een breed, zwartblauw kader begrensd wordt. De rechterwand van het portiek is voorzien van de oorspronkelijke, uit 1916 daterende, hoge tegellambrisering. Deze is opgebouwd uit een lichtbruin veld dat ingekaderd is in een hoge groene plint en een dito lijst. Net onder deze lijst is een smalle band van soortgelijke groene tegels aanwezig. Het plafond van het portiek is vlak uitgevoerd. Verder is de band van kleine ruitjes die de pui afsluit noemenswaardig.
Alle verdiepingsvensters zijn geplaatst tussen de waterlijst en voor het gevelvlak uitstekende lijsten. Ter hoogte van de eerste verdieping is boven de voor het gevelvlak uitstekende lijsten bouwbeeldhouwwerk aanwezig, geënt op de klassieke architectuur. Het is opgebouwd uit een driehoekig fronton dat visueel gedragen wordt door twee geprofileerde consoles, geflankeerd door vleugels met ojiefvorm. In de twee friesen is jaar van de verbouwing werd verwerkt. Links het woord 'Anno' en rechts het jaartal '1891'. De schuifvensters met H-ramen dateren uit de bouwtijd (1891).
De *achtergevel* is een eenvoudige, in schoonmetselwerk opgetrokken gevel waarvan de vorm van de geveltop wordt bepaald door het mansardedak. De grote gevelopeningen ter hoogte van de begane grond en de twee verdiepingen zijn alle met een strekse boog afgesloten die aan de onderzijde iets getoogd is. Oorspronkelijk bevond zich ter hoogte van de eerste en tweede verdieping een gekoppeld balkon. Sporen hiervan zijn in het metselwerk nog zichtbaar. De kozijnen (licht kozijnhout met kraal) zijn slechts nog deels oorspronkelijk, de ramen zijn alle vernieuwd. Links bevindt zich de toiletuitbouw die voorzien is van een gewitte pleisterlaag met schijnvoegen, de kozijnen dateren uit de bouwtijd.

Interieur
De *kelder* is in gebruik als bergplaats/werkruimte. In het voorste gedeelte, dat van oudsher in enkele ruimten gecompartimenteerd is, bevinden zich vloervlakken met marmeren plavuizen en vloervlakken van keramische tegels in een geometrisch patroon. In de scheidingsmuur tussen de grote- en kleine ruimte aan de voorzijde bevindt zich een laag, negentiende eeuws deurkozijn.
De *begane grond* is ingericht als winkel, er zijn geen historische afwerkingen in het zicht. Op de *eerste verdieping* zijn veel interieuronderdelen 1891 bewaard gebleven. De indeling bestaat uit een kamer-en-suite waarvan de vloervelden zijn vernieuwd. Mogelijk gaan onder de huidige vloeren nog de oorspronkelijke schuil. De vrij zware houten neorenaissancistische wandlambrisering in de *voorkamer* dateert uit de bouwtijd. De verschillende onderdelen zijn met kleine toognagels gezekerd, de detaillering van de panelen is stilistisch verwant met die van de trapbalusters en het suitekozijn. Het neorenaissancistische suitekozijn is voorzien van knopjes, diamantkoppen, panelen en gecanneleerde pilasters (met Dorische kapitelen) die visueel de kroonlijst (met leeuwenkopjes, cirkelvormen en diamantkop) dragen. Aan weerszijden van het kozijn bevindt zich een verholen deur. De huidige houting van de lambrisering en (vermoedelijk ook van het suitekozijn) betreft een latere, lichtere variant van de oorspronkelijke houting. Deze is zichtbaar op plekken waar de verflaag is afgebladderd.
Het in pasteltinten gepolychromeerde stucplafond in de voorkamer is opgebouwd uit een robuust, circkelvormig en rijk geornamenteerd middenornament dat omsloten wordt door vier relatief zwaar omlijstte kaders. Het rookkanaal van de stookplaats met zwart marmeren schouwmantel sluit met een geornamenteerde lijst aan op het plafond. Nabij de voorgevel en het suitekozijn bevindt zich een rechthoekig veld waarin de cirkelvorm wordt herhaald. Bij de voorgevel zijn hier de attributen zichtbaar

die verwijzen naar de god van de handel, Mercurius, en de broodbakkerij die hiernaar vernoemd was. Op de meelzak die met een koord verbonden is aan de Mercuriusstaf zijn de bedrijfsnaam 'Broodbakkerij Mercurius' en de naam van de stichter 'C.W. Hubers' verwerkt. Of de Davidsster op de meelzak verwijst naar een mogelijk Joodse afkomst van Hubers of Schwarze (een naam die binnen de Joodse gemeenschap voorkomt) is vooralsnog niet duidelijk. De namen Schwarze en Hubers zijn bij het Kenniscentrum Joods Cultureel Kwartier niet bekend als joodse familienamen. (Mailwisseling kenniscentrum@jck.nl, dd. 12 en 13 augustus 2024).
Eenzelfde vlak bevindt zich bij de het suitekozijn. In het cirkelvormige ornament zijn de symbolen van de jacht verwerkt.
Het plafond in de achterkamer is iets eenvoudiger van opzet en bestaat uit één geprofileerde lijst die bij het suitekozijn en de achtergevel met een versmalde halve cirkel wordt afgesloten. Ook hier sluit het rookkanaal met een geprofileerde lijst aan op het plafond. Het is niet ondenkbaar dat onder de huidige, witte verfafwerking van het plafond een schildering schuilgaat. De zwart marmeren schouwmantel is voorzien van belegstukken van grijs/wit marmer. Tegen de achtergevel bevindt zich een modern keukenblok.
De *tweede verdieping* is opnieuw ingedeeld. Er zijn, behoudens het rookkanaal in de voorkamer, geen historische elementen in het zicht. Gelet op de aansluiting van het plafond op de voorgevel zal dit de vervanger zijn van het oorspronkelijke plafond, en geen verlaagd plafond.
De *zolder* is ingedeeld in een kamer aan de voor- en achterzijde, die middels een gang langs het dakterras (1992) in open verbinding met elkaar staan. De kapconstructie is in het zicht. Deze wordt gevormd door een reeks licht gedimensioneerde Mansardespanten waarvan de aansluiting van de spantbenen op de spantbalk verzwaard is uitgevoerd. De gordingen die zorgen voor een horizontale verstijving van de constructie zijn in de spantbenen ingelaten.

Cultuurhistorische context
De voorganger van het huidige pand is voor het eerst te zien op de stadskaart die in 1657 door Balthasar Florisz. van Berckenrode werd vervaardigd. In 1832 was het pand eigendom van Jan Jacob Buchli, zonder beroep. Het staat op de kadastrale kaart ingetekend onder sectie D969 en wordt omschreven als 'huis en erf'. Het pand werd in 1891 geveild voor de som van fl. 7.950 ,-gulden. Daarop volgde de ingrijpende verbouwing waarbij het pand haar huidige hoofdopzet kreeg. Welke bouwkundige/architect het ontwerp leverde is niet bekend. De opdrachtgever was de weduwe van Coenraad Willem Hubers, Hendrika Magdalena Schwarze (1835-1915), die na de verbouwing haar intrek in het pand neemt. Coenraad Hubers had aan de Haarlemmer Houttuinen 189-191 een broodfabriek, deze had hij hoogstwaarschijnlijk overgenomen van L. Peters die in 1863 een fabriek voor 'machinale roggenbrood' liet bouwen. Het gezin Hubers was tot aan de dood van Coenraad woonachtig in het buurpand, Haarlemmerdijk 148, dat in 1877 in opdracht van Coenraad werd verbouwd. De broodfabriek blijft tot in ieder geval 1913 in bedrijf. In de afwerking van het verbouwde Haarlemmerdijk 146 laat Hendrika verwijzingen naar de broodfabriek verwerken.

Na het overlijden van Hendrika Schwarze, ging het pand in 1916, over in handen van H.K Zwiersen. Mogelijk liet hij de begane grond verbouwen naar ontwerp van het Amsterdamse architectenbureau Ph.A. Warners en Zn. De dan nieuw gebouwde winkelpui wordt gekenmerkt door een ronde glazen etalage en heeft kenmerken van de Jugendstil uit de vroege twintigste eeuw. De eigenaresse in 1943 is Elizabeth Johanna Dopheide, die hier in de jaren vijftig een winkel voor 'corsetten' had, daarna – in de jaren 1970 – is het eigendom van NV Reis- adviesbureau Mondial.

Bronnen en literatuur
Stadsarchief Amsterdam, archief Bouw- en Woningtoezicht
Stadsarchief Amsterdam, beeldbank
Stadsarchief Amsterdam, archiefnummer 5000, inventarisnummer 1726
Stadsarchief Amsterdam, archiefnummer 438.A, inventarisnummer 1726

L. de Klerk, *De modernisering van de stad 1850-1914*, Rotterdam 2008.

C.P. Krabbe, et al., *Huizen in Nederland. De Negentiende en twintigste eeuw*, Amsterdam/Zwolle 2018.
C.P. Krabbe, *Huizen van Fortuin. Wooncultuur aan de Amsterdamse grachten 1860-1920*, Amsterdam 2020.
G. van Tussenbroek, *De houten eeuw van Amsterdam. Bouwen, werken en wonen in de middeleeuwse stad 1275-1578*, Amsterdam 2023.

'Broodfabriek Mercurius', in: *Het nieuws van de dag: kleine courant 24 maart 1882*, eerste blad.
'Stadnieuws, jubileum', in: *De Standaard*, 13 juni 1913.